

Med byen på skydeskiven

En analyse af fugleskydningsskiverne i Roskilde siden 1787

Bachelorprojekt i geografi

Anton Halling Thomsen

Roskilde Universitet 2024

Abstract

Since 1787, popinjay shooting has been a yearly tradition in Roskilde. Accompanying this tradition, the winners are obliged to donate a painted disc to the Shooting Society. Thus, we have a collection of paintings from Roskilde spanning 237 years, displaying the city and reflecting daily life. As little research have been done into this, this study takes an exploratory approach. Employing basic geographic concepts about space, place, representation, culture and practice, this study seeks to uncover what these images can tell about the city of Roskilde and city life. The starting point for this is a classification and mapping of the motifs of the discs, uncovering broad trends. Employing a dialectical ontological framework, it is demonstrated how the elements of place are interrelated within this context and how particular places can not be seen as discrete from one another.

Indhold

Abstract.....	2
Indhold.....	3
Indledning.....	4
Problemfelt.....	5
Fugleskydning i Roskilde.....	5
Problemformulering.....	6
Referencenote.....	7
Teori.....	7
Et ontologisk udgangspunkt: Diskursteori og kritisk diskursanalyse.....	7
Et begreb om skivernes motiv - rum, sted og praksis.....	9
Henri Lefebvre: Forbindelsen mellem rum og repræsentation.....	9
Rum, sted og stedssans.....	10
Partikulære steder: Stedsans, skala og pejlemærker.....	11
Menneskelivet i byen: Kultur og praksis.....	11
Metode og metodologi.....	13
Undersøgelsens og billedernes gyldighed.....	13
Kodeproces og pålidelighed.....	13
Spatialisering og kortlægning.....	14
At arbejde dialektisk.....	15
Analyse.....	16
Motivernes rumlige fordeling.....	16
Brede tidslige tendenser.....	18
Erhverv.....	18
Steder, vartegn og rumlige former.....	21
Fuglekongerne og deres erhverv.....	22
De symbolske skiver og materialiteten.....	24
Spørgsmålet om identitet – selvstændige med slægt.....	25
Nyere tendenser: Fritiden og den nye form.....	26
Domkirken og Stændertorvet.....	28
Fra Rådhusstræde til Stændertorvet.....	30
Udvidelsen af Stændertorvet.....	33
Roskilde havn – forbindelser ud af byen.....	34
Roskilde set udefra – to gadekær, en blomstermark og en ged.....	36
Konklusion.....	40
Tak.....	41
Litteratur.....	42

Indledning

Dette projekt tager udgangspunkt i en række kunstværker: I hvert fald siden 1787 har der været fugleskydning i Roskilde. Ligesom i andre byer er skydningen en tradition, der går tilbage til middelalderen. Ved den årlige skydning kåres en fuglekonge, og siden den første kendte skydning i Roskilde følger det også med sejren at skænke selskabet en malet skive. Denne tradition og skiverne er bevaret op til nutiden af Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskab (Herfra omtalt som 'Selskabet', forkortet ROFS). Således har vi en lang række billeder fra Roskilde.

Jeg så første gang et udpluk af skiverne dette forår på Roskilde Museum. Som mine øjne gled over dem, så jeg mange træk af min hjemby, forskellige bygninger fra forskellige vinkler blandet med alle mulige andre billeder og symboler. De viste steder jeg kendte, men på en måde, jeg ikke havde set før. Billederne strakte sig tilbage i tiden. Der var Rådhusortet; jeg vidste, det havde ligget, hvor Stændertorvet ligger i dag, men jeg havde aldrig set det. Der var landskaber, nogle realistiske, andre tydeligt opdigtede. Der var symboler, nogle velkendte, andre ikke. Jeg besluttede mig altså for at undersøge dem nærmere.

Jeg fandt hurtigt ud af, at der var flere. På Selskabets hjemmeside lå de alle tilgængelige, helt tilbage til 1787, og til hver skive var detaljer og fortællinger tilføjet. Hvordan skal man så gribe om det? Det første er, at det er en masse af billeder, der med få undtagelser kun er beskrevet enkeltvist, så det første skridt kunne være at finde nogle tendenser. Det næste er, at forbinde dem med den by, de viser. Men det er ikke helt simpelt. Hvad består et sted egentlig af – og hvad kan nogle malerier så sige om det? Her er det tydeligt, at det ikke bare handler om nogle bygninger, som vi faktisk ser afbilledet på skiverne. Vi ser jo også en masse symboler og andre motiver. Hvad henviser de til? Hvad betyder de? Og gemmer der sig ikke også betydning i bygningerne?

Det kan vi spørge om for de enkelte skivers vedkommende. Men vi har en hel stak. De strækker sig jo over 237 år! Hvis det overhovedet er samme by, vi ser først og sidst, må den dog have ændret sig noget. Vi kunne starte med at undersøge, om der er brede tendenser i skivernes motiver. Måske kunne der også vise sig nogle huller i disse. Ét er en bred tendens, men det er jo også muligt, at skiverne kunne forbindes på andre måder?

Denne undring er søgt herunder. Dette studie skal ses som et forsøg på en analyse af skiverne, der søger at give et overblik over den samlede masse af billeder, afdække forbindelser inden for denne og til Roskilde og forsøge at bruge dette til at sige noget om Roskilde og hvordan steder og billeder er forbundne.

Problemfelt

Litteraturen om de danske Fugleskydningsskiver er sparsom, når vi ser bort fra selskabernes og lokalhistorikernes ellers righoldige optegnelser. Om selve skivernes motiver findes en artikel om de heraldiske motiver på skiverne fra Det Kgl. Københavnske Skydeselskab og Danske Broderskab. Denne artikel beretter også om skivernes mulige oprindelse både som mål og som en videreudvikling af ihukommelsesskiverne, en art mindetavler over afdøde, der blev hængt i europæiske kirker. Dog findes ikke en egentlig dokumentation af denne overgang (Tønnesen, 1994, s. 438-48). Om selve fugleskydningens oprindelse kan det bemærkes, at denne stammer fra Spanien og gennem middelalderen udbredes i Europa. I Danmark er det ældste selskab det førnævnte Kgl. Københavnske Skydeselskab fra 1382 (Fang, 1987, s. 7).

Fugleskydning i Roskilde

Selskabet regnes stiftet 28. august 1787 – ikke ud fra en stiftelses sagsakter, der først er kendt fra 1790, men fordi dette er den ældste dato, der kan findes på skiverne (Fang, 1987, s. 8). Derefter kommer et selskab mere til, og frem til 1826, hvor de samledes i Roeskilde Forenede Skydeselskab, var der således to (ibid. s. 14 og 23). Foruden Selskabets hjemmeside har vi to bøger fra selskabets 150- og 200-års jubilæum (Christensen, 1937; Fang, 1987), der begge behandler selskabets historie. Desuden findes en lang række artikler fra især skiftende lokalaviser og lokalhistoriske publikationer, mens en række optegnelser af skiverne er udfærdiget efter den fra 1937. Selvom de enkelte skiver er grundigt beskrevet, og Lotte Fang i anledning af 200-års jubilæet har givet en skildring af selskabets og skivernes udvikling, findes dog ikke en samlet systematisk analyse af dem.

Ét er det historiske, men også for geografien kan skiverne have en betydning. Begge jubilæumsskrifter omtaler skivernes værdi. I 1937 skrives:

“Selskabet er med Rette stolt af sin Samling af Skiver [...] og enhver Skydebroder ser med Respekt og Interesse paa de enkelte Platter og paa Samlingen som Helhed. Den giver et Tilbageblik, en Revy over Byens og Borgerstanden Kaar gennem de svundne Halvandetthundrede Aar, den er som en Billedbog over Slægten og giver Forbindelse mellem Fortid og Nutid.” (Christensen, 1937, s. 53-54).

Denne værdi ses også halvtreds år senere hos selskabets bestyrelse, omend blikket her rettes mere mod byen end selskabet:

“Fugleskydningsselskabet har gennem de 200 år netop virket i Roskilde og omegn, hvor dets medlemmer blandt byens og omegnens borgere, gennem tiderne har udvist en stor interesse for deres by. Dette har bl.a. givet sig udtryk i Fuglekongernes malede skiver, [...] Tanken med

nærværende jubilæumsskrift er at ajourføre og bevare selskabets historie, og med dets omtale af begivenheder, lokaliteter og borgere i Roskilde, at yde et kulturhistorisk bidrag til beskrivelsen af Roskilde gennem de sidste 200 år.” (Bestyrelsen, i Fang, 1987, s. 5).

Og Lotte Fangs vurdering:

“Motivet kan være enten symbolsk eller topografisk. De mange bevarede skiver fra en periode på 200 år gør det altså muligt at lade disse skiver fortælle selskabets historie. De afspejler i deres forskellighed skiftende tiders opfattelser i bred almindelighed og er hermed af en ikke ringe kulturhistorisk værdi.” (Fang, 1987, s. 10).

Vi ser her altså tre påstande om skivernes betydning og forklaringskraft: Først en noget højstemt betoning af deres betydning for selskabet som beskrivere af ‘slægt og stand’, der ses som et hele med ‘fortid og nutid’ forbundet. Dette uddybes af bestyrelsen 50 år efter, hvor interessen i byen og bybeskrivelsen hævdes både at betone skiverne og den deraf afledte historieskrivning. Fang tager skridtet herfra analytisk, påpeger forskellene i motivernes form og betoner differentieringen af det førnævnte historiske hele. Mere ambitiøst regner hun ikke blot skiverne for repræsentative for selskabet eller borgerstanden, men ser dem som udtryk for almene opfattelser.

Problemformulering

Der er således flere problematikker i spil: Er historien sammenhængende eller omskiftelig? Hvad kan skiverne fortælle om deres tid? Hvad viser de om byen og selskabet? Hvilken form antager de? Disse spørgsmål leder frem mod projektets teoretiske ramme. Her kan problemet omstilles til at omhandle og forbindelsen mellem skiverne og den virkelighed, de afbilder. Med udgangspunkt i den kritiske diskursteoris begreb om forholdet mellem tegn og virkelighed belyses dette forhold for byrummets vedkommende med Lefebvres. Derefter opstilles et generelt stedsbegreb, der tager højde for en tidlig udvikling og etablerer forholdet mellem byrummet og menneskene i det. Til sidst opstilles et praksisbegreb, der sætter hverdagen og det levede liv. Med afsæt i dette placeres skiverne både i tid og sted, hvorfra centrale tematikker undersøges.

Inden da kan vi dog opstille følgende problemformulering:

Hvilke forbindelser og forhold i Roskilde set som sted viser og indgår Roskildes fugleskydningskiver i?

- Hvordan udvikler skivernes motiver sig over tid?
- Hvilke historiske udviklinger i Roskilde viser skiverne?

- Hvilket forhold til Roskilde kan tolkes ud af skiverne?
- Hvilke forhold mellem aktører, byrum og repræsentationer kan udledes herfra?

Referencenote

Der refereres meget ofte til ROFS's hjemmeside, hvor hver skive har sin egen side. Ved referencer til selve skiverne benævnes de blot i teksten med årstal. Årstallet er for skydningen og ikke for udarbejdelsen. Skiven præsenteres for Selskabet året efter. Et indeks over disse enkeltsider findes på <https://www.roskildefugleskydning.dk/index.php/fuglekonger/index/>. Ved referencer til samme siders tekst bruges 'ROFS, 2024' med henvisning til samme indeks og skivens årstal i stedet for sidetal.

Teori

For at få greb om problemformuleringens begreber 'vise' og 'indgå i', må vi have noget teori på plads. Først må vi have en overordnet ontologisk forståelse af forbindelsen mellem tegn og virkelighed. Denne belyser også, hvad der menes med 'forbindelser og forhold'. Dernæst må vi for at have bedre greb om at 'vise' en by have en forståelse af forbindelsen mellem rum og repræsentation. For at få begreb om Roskilde som mere partikulært sted udvides dette med et stedsbegreb, der giver en forbindelse mellem stedets ydre forhold og Fuglekongerne. Denne suppleres med et praksisbegreb, der giver mulighed for at se skiverne i forbindelse med fuglekongernes hverdag og livsforløb. Med denne tilgang til teorien er projektet inspireret af Simonsen, hvilket også ses i projektets metodologi, hvor teorien tjener som et redskab til at tilgå undersøgelsesobjektets dele snarere end en påstand om disse dele, der kan efterprøves og generaliseres til andre kontekster (Simonsen, 2005, s. 11).

Et ontologisk udgangspunkt: Diskursteori og kritisk diskursanalyse

Hvorledes kan vi forbinde disse billeder til et sted som Roskilde? Kan en række malerier, hvis motiver ofte – hvis ikke som princip – er konstruerede, give os en beskrivelse af virkeligheden? Her kan vi inden for rammen af Faircloughs kritiske diskursanalyse, tale om en social verden, der skiller sig ud fra den naturlige verden. Her gives ikke køb på det materielle, men det er tydeligt, at den sociale verden består af mere end denne (Fairclough, 2010, s. 2). Ligeledes etableres det også, at verden er mere end diskurs – hvilket følger af diskursens egenskaber. Hos Fairclough er diskursen relationel, dialektisk og transdisciplinær. De to første behandles her, men det transdisciplinære behandles sammen med metoden.

Først må vi dog have begreb om, hvad en diskurs egentlig er. Her menes i bredeste forstand det sproglige medie for vores viden og forestillinger – de to kan for så vidt ses som det samme, da den objektive viden her forkastes og altid ses i relation til systemer af betydning. Ved diskursen tillægges ting betydning, og denne er ikke på forhånd givet. Selvom flere mulige perspektiver kan etableres som gyldige diskurser, virker diskursen som en kontekst for handlinger, hvorved senere formuleringer og betydningstillæggelser styres af den sociale verdens kontekst. Det samme gælder for de følger, diskursen har (Hansen, 2012, s. 235-36).

Diskursen ses hos Fairclough ligesom andre objekter relationelt. Det relationelle består i et fokus væk fra et givent objekt, men derimod på relationerne mellem disse. Med det kritisk teoretiske forlægs fokus på kompleksitet udvides fokus også til at omfatte relationer mellem relationer. De objekter, relationerne findes mellem, spænder bredt og omfatter mest konkret både subjekter og objekter samt de enkelte ytringer og tekststykker som begivenheder. Mere abstrakt kan dette udvikle sig til mere komplekse størrelser – her bliver relationerne altså noget der kan være relativt til hinanden – det være sig f.eks. sprog, diskurs eller vores før ‘konkrete’ objekter, der egentlig viser sig at indeholde relationer. (Fairclough, 2010, s. 3). Således kan vi til en vis grad forstå ethvert objekt trinvis: Tager vi en given skive, er den i relation til de andre skiver, stedet, Fuglekongen, maleren etc. Går vi et trin ‘op’, danner skiverne dog en samlet billedmasse, der kan stå i relation til f.eks. Fugleskydningsselskabet eller Roskilde Museum. Går vi et trin ned, består hver skive dog både af ramme og billede i relation, og begge dele kan så yderligere forstås som kompositioner af motiver, tegn, symboler og tekst – der så igen kan henvise til noget eksternt. Denne forståelse lægger sig i øvrigt også tæt op ad kulturbegrebet, som vi behandler herefter.

Rettes blikket mod relationerne, bliver det dialektiske relevant – det dialektiske er netop et forhold: Med en dialektisk relation menes, at objekterne i relationen nok er forskellige, men ikke diskrete – altså fuldstændigt definatorisk og kausalt adskilte og uafhængige. Ser vi på et symbol eller et tegn og det, det henviser til, er det nok forskellige ting, men har et vist fælles. Således er magten ifølge Fairclough delvis diskursivt, men omfatter også andre midler, mens diskursen også er mere end magt (Fairclough, 2010, s. 4). I vores eksempel omfatter byen Roskilde blandt andet skiverne, men er også mere end det, mens skivernes motiver blandt andet refererer til Roskilde. Sammen med skiverne har Selskabet også samlet fuglekongernes levnedbeskrivelser. Livsforløbene er, hvilket bliver tydeligt i analysen, med til at forme skiverne, mens deltagelse i skydningen, kårningen til Fuglekonge og udarbejdelsen af skiverne selvsagt også er en del af Fuglekongernes liv. For at slutte ring i denne dialektiske ‘treenighed’ består byen Roskilde også af sine borgere, mens det er vanskeligt at beskrive nogen til fylde uden at forholde sig til deres hjem. Med Faircloughs diskursanalyse rettes blikket netop mod disse og andre relationer.

Et begreb om skivernes motiv - rum, sted og praksis

Nu har vi nogle ontologiske kategorier og en forståelse om, hvordan forskellige ting kan være forbundne. Vi må dog også have nogle mere specifikke begreber, der kan pege os i retning af undersøgelsesobjektet. Vi ved, at det er en by, Roskilde, og at der er nogle mennesker, Fuglekongerne, der har en forbindelse til byen og har valgt nogle motiver til deres malede Fugleskydningsskiver. Ofte er disse fra Roskilde. Mere abstrakt kan vi altså tale om Roskilde som en geografisk størrelse, et sted eller et byrum, der er lavet nogle billeder eller repræsentationer af. Vi kan også sige, at Fuglekongerne enten har deres daglige gang eller en tilknytning til Roskilde. Nedenstående teori søger at under- og udbygge disse kendsgerninger.

Henri Lefebvre: Forbindelsen mellem rum og repræsentation

Et klassisk udgangspunkt for studiet af forbindelsen mellem by og billede gives med Lefebvre: Her arbejder vi netop med en forståelse af stedet – eller rettere sagt rummet – som noget produceret. Lefebvres teori giver et afsæt til at forstå, hvordan denne produktion kan forstås som noget sammensat. Desuden etableres en klar forbindelse mellem rummet, den hverdag, der leves i det, og rummets repræsentationer i dobbelt betydning. Lefebvres begrebsapparat antager dog hurtigt en hierarkisk form som led i en politisk kritik under marxistiske antagelser om kapitalismens og feudalismens produktionsforhold, der ikke passer til dette projekts sigte (Zieleniec, 2018, s. 6 og 9-10) – selvom vi her nærmer os skalaer, der kan rumme det historiske Roskilde både i tid og rum. Af større interesse er hans “trialektik”, og det humanistiske sigte at åbne blikket for andre værdisætninger end de økonomiske (ibid. s. 5 og 11): Der fordres en kritik af hverdagen, der tager højde for alle dens elementer, differentierede som de måtte være, men dog med indbyrdes forbindelser, mødesteder, og fælles udgangspunkt (Lefebvre, 1991, i Zieleniec, 2018, s. 11). Denne fordring, uagtet at forhåndenværende forbryder sig mod dens henvisning til det politiske, bringer os tilbage til vores ontologiske udgangspunkt.

Produktionen af rummet tager tre former (Zieleniec, 2018, s. 6-7): Med ‘repræsentationerne af rummet’ er vi hos Lefebvre fjernet fra rummet selv og beskæftiger os derimod med det udefra med et teknisk/videnskabeligt sigte gennem kort og andre medier. Hermed skabes diskurser med magt, der former stedet med et givent formål. Denne anvendelse af magt og repræsentation vinder indpas i rummet, der bliver et ‘rum af repræsentationer’. Billeder, associationer og symboler, der jo netop er tegn med en bagvedliggende betydning, dominerer rummet og giver vores handlemuligheder i det – vi lever så at sige rummet gennem dets repræsentationer. Dette liv må dog have en rod – det implicerer, at der må være en ‘rumlig praksis’ i det hele taget, en opfattelse af rummet og en handling i det med en vis konsistens. Forstår vi hertil praksis som noget aktivt, og ikke blot som den passive eller receptive navigation i rum af repræsentationer, åbner der sig herved muligheden for at afvige fra de styrende repræsentationers hensigt: Vi kan handle kreativt i rummet, omvælte

det givne rum og tillægge det vores egne meninger – måske endda overtage det helt (ibid. s. 7). Her spiller legen og festivalen en vigtig rolle for Lefebvre: Idealet er den førtekniske by som et kunstværk, hvor spild og huller i den formålsstyrede plan giver plads til udfoldelsen af menneskets kreative praksis (ibid. s. 10).

Rum, sted og stedssans

Som sagt skriver Lefebvre sig op mod en kritik af kapitalismen og planlægningen herunder. Som vi skal se i analysen, bliver økonomisk handlen og varer relevante – men med fugleskydningsskiverne har vi netop en slags kreativ udfoldelse. Der er behov for et begreb, der kan tage højde for denne udfoldelse som mere end en idealiseret negation af planlægning. Til det formål må vi tilføje mere end strukturprægede magtbeskrivelser til analysen af billederne, der jo som Lefebvres repræsentationer har en hensigt: Denne model og Lefebvres oeuvre bringer os mod det subjektive (Simonsen, 1993, s. 64-65), men vi må have bedre greb om det. Desuden må vi gå fra det mere generelle begreb ‘rum’, som vi ser hos Lefebvre, til et mere partikulært begreb om ‘sted’, så vi bedre kan belyse forholdet til Roskilde som en bestemt by (Anderson, 2009, s. 37). Lefebvre bemærker netop om ‘rummet’, at det er en abstraktion (Lefebvre, 1991, i Anderson, 2009, s. 38).

Anderson giver et mere overordnet bud på denne proces: Her ses stedet som bestående af *spor*, resultaterne af menneskelig aktivitet, der danner stedet i mødet mellem kultur og kontekst. Ligesom i den bredere forståelse af den sociale virkeligheds komponenter kan disse spor tage flere former, både materielle og immaterielle, mens vi også ved afsætningen af spor som en kontinuerlig proces får blik for stedet som produceret over tid – sporene har en varig effekt (Anderson, 2009, s. 5). Ved sporene dannes også forbindelsen mellem subjekt og objekt – dem, der danner stedet, kan genkende deres eget værk.

Her må vi dog have en forståelse af stedet, der går hinsides sporene, for at kunne sætte dem i relation hertil: En rimelig tilgængelig distinktion gives med stedets opdeling i *location*, *locale* og *sense of place*, på dansk ‘rum’, ‘rumlig form’ og ‘stedssans’. Rummet er her, det vi som abstraktion kan forstå som matematisk eller geometrisk: Hvert punkt kan gives et koordinat; vi kan udstikke arealer og matrikler, men uden at sige noget om, hvad de rent faktisk indeholder. Den rumlige form er det håndgribelige materiale, der udfylder og passerer gennem rummet. Her har vi bygninger, veje og alskens andre objekter (Creswell, 2020, s. 117). Andetsteds inkluderes også immaterielle dele, såsom praksis – og locale er altså sammensat af de førnævnte spor (Anderson, 2009, s. 39). Vi kan dog samlet tale om den rumlige form som alt det, der udefra kan observeres – altså som noget (tilnærmet) objektivt – og som meget af det, der definerer et sted (ibid.). I vores empiri ser vi meget af dette afbildet, men vi søger også at forstå den subjektive forståelse af disse billeder. Derfor er stedssansen også relevant. Her har vi at gøre med de subjektive og følelsesmæssige indtryk af og forbindelser til stedet. Hvor sporene før var sat et givent sted, kan vi her forstå sporene som en

forbindelse mellem mennesker og sted (ibid. s. 39-40). Selvom vi her forstår stedsansen som subjektiv, noget indre, kan den udtrykkes gennem bl.a. traditioner – som i vores tilfælde fugleskydningen og skiverne. Her kan vi også give et subjektivt bud på, hvordan vi kan tale om differentierede steder, da vi her får en forestilling om stedet.

Partikulære steder: Stedsans, skala og pejlemærker

Vores primære distinktion kommer dog skala, der bringer os tilbage i det subjektive med nær-fjern distinktionen in mente. Den teoretiske påstand er, at vores selvopfattelse og vores opfattelse af stedet er forbundne og foregår på forskellige skalaer. På helt lokalt niveau har vi hjemmet – og måske endda for yngres vedkommende værelset. På en større skala træder andre distinktioner ind, nogle med større betydning for identiteten end andre, hvilket selvfølgelig også afhænger af individets forhold hertil gennem f.eks. arbejde (Anderson, 2009, s. 119-120). I projektet arbejdes primært på byskala, men der viser sig også steder på mindre skala. Derefter kommer nationen, mens Massey skriver om 'A global sense of place', en stedsforståelse, der påpeger mindre steders eksterne forbindelser op til et globalt niveau (Massey, 1994, s. 152-156). På stor skala er nationen blevet beskrevet som en forestilling drevet af bl.a. eksplicit grænsedragning (Anderson, 2009, s. 121), mens vi også på globalt plan kan se, at Massey skriver med kontrast til mere lokale afgrænsede stedsforståelser (Massey, 1994, s. 146-47), hvorfor vi kan forstå hendes tekst som et forsøg på at konstruere den globale stedsans som en sådan forestilling. Forbindelserne mellem steder vender vi dog tilbage til med de dialektiske forhold in mente, mens den grænsedragning, vi ikke kan observere med skiverne, også kan betvivles (ibid. s. 155).

Ud fra den rumlige form har bl.a. Lynch givet begreber om fysiske grænser og mentale opdelinger i rummet (Lynch, 1960, s. 62-72), men disse kommer vi ikke til at se inden for skivernes tilskæring. Dog vil der i analysen vise sig centrale steder i Roskilde som overordnet sted, hvad Lynch kalder *nodes* (ibid. s. 72-78), og vi kommer til at behandle nogle 'vartegn', der kan bruges til navigation og orientering i byen. Af væsentlighed bemærker Lynch, at disse ofte virker ved at træde klart frem fra omgivelserne, hvorved de bliver nemt genkendelige, og at der er forskel på dem, der kun kan ses helt lokalt – mest brugt af lokalkendte – og dem, der træder frem på lang afstand – der også er anvendelige for relativt udenforstående (Ibid. s. 78-83).

Menneskelivet i byen: Kultur og praksis

Vi har altså nu et begreb om billedernes betydning med Lefebvre, hvor der står et praksisbegreb, og vi har et stedsbegreb, der bringer os til en stedsforståelse, hvor subjektivitet, skala og kultur har en betydning. Herfra må kultur og praksis defineres.

Kultur har gennemgået flere former i den geografiske forståelse. Tidligere har det været en slags overordnet struktur, der former landskabet gennem menneskene. Her kan vi dog forstå det, som

noget menneskene udøver som en proces (Anderson, 2009, s. 27). Med det diskursive udgangspunkt kan kultur forstås som en tekst, der formuleres løbende – og ved genlæsning kan gives nye fortolkninger. På samme måde kan stedet læses og genlæses som et kulturprodukt (Anderson, 2009, s. 29). Tættere på vores forståelse af det subjektive, men ikke adskilt fra teksten, kan vi se kulturens produkter som en række symboler – de adskiller sig fra at være rent materiale, ren rumlig form, ved at de henviser til noget andet. De er altså forbundet med stedsansen – kulturproduktet som produkt af praksis har en hensigt, og vi kan rette blikket mod symbolets betydning, den værdi det tillægges (ibid. s. 27-28).

Det er jo også impliceret ved teksten, at ikke al kultur er ny – snarere tværtimod. Stedet består jo også af tidligere satte spor. Hvordan kan vi så forstå kultur og handling som kontekstbaseret? Der må et praksisbegreb til. Her kan vi starte med Reckwitz' generelle definition og supplere med nogle pointer fra Simonsens placering af praksis i en tidlig og rumlig kontekst. Definitionen er formuleret som kulturteori, der netop søger at forklare handling via symbolske meningsstrukturer (Reckwitz, 2002, s. 244-45). Her må indskydes den bemærkning, at dette projekt ikke slutter om strukturerne – i stedet belyses *meningsforhold*, der i en strukturel læsning kan ses som strukturens dele. Reckwitz bryder kulturteori ned i fire versioner: Én ser strukturerne som mentale, noget indre og ofte ubevidst. I projektet har vi den subjektive stedsans. En anden ser dem som tekstuelle, hvor fokus ikke er på det indre, men derimod på de ydre symboler som meningsgivere, i projektet skiverne som diskursive begivenheder. Den tredje mulighed er fokus på det intersubjektive, hvor fremstillingen af symboler er social og foregår som et regelbundet spil. Denne har projektet ikke greb om, da vi med empirien kun kan gisne om modtageren, den anden, som abstrakt størrelse – eller sætte os selv som en modtager, der dog er fjernet fra skivernes kontekst i selskabet. Dog får vi her greb om det subjektive placeret i en kontekst, hvor subjektet ellers kan forsvinde med et diskursivt fokus (ibid. s. 247-49).

Med praksis ser vi dog kombinationen af det interne og eksterne i et generelt begreb for menneskelig handling. Det defineres som: “En rutinegjort adfærdsform, der består af adskillige dele, indbyrdes forbundne til hinanden: Former for kropslige aktiviteter, former for mentale aktiviteter, ‘tingene’ og deres brug, en baggrundsviden i form af forståelse, *know-how*, følelsetilstande og formålsbaseret viden.” (ibid. s. 249, egen oversættelse). Således har vi her det ydre med det kropslige, det materielle med tingene og det indre med det mentale, viden og følelser. Der lægges dog vægt på praksis som noget udøvet og altså ikke en personlig egenskab (ibid. s. 250), som et fokus på det subjektive ellers kunne lede mod. Vores ontologiske begreber om relation og dialektik kan læses ind i elementernes forbundethed.

Til dette praksisbegreb kan en pointe fra Simonsens arbejde med praksis og byrum tilføjes. Vi har etableret en stedlig forbindelse, men praksis har også en tidlig kontekst. Her skal man huske, at

rutine kræver varighed. Her kan vi operere med flere tidsskalaer: Den historiske, der strækker sig over epoker og ser på langvarige tendenser. Denne belyser vi med vores kodning og ved at spore udviklingen af enkelte steder til besvarelsen af de to første arbejdsspørgsmål. Derudover har vi livshistorien, det samlede livsforløb, som vi belyser med biografiske detaljer, mens vi til sidst har dagligsdagens rutiner. Selvom vi må se udfærdigelsen af en skive som en enkelt begivenhed, må den forstås i lyset af sin kontekst, og her må vi have blik for alle tre (Simonsen, 1993, s. 169-70). Vi har dog primært blik for livsforløbet, når vi forsøger at få greb om Fuglekongernes stedsans, mens hverdagspraksis kun i begrænset omfang kan udledes af de biografiske detaljer.

Metode og metodologi

Undersøgelsens og billedernes gyldighed

Det er værd at overveje billedernes forklaringskraft i forhold til deres samtid – da dette netop angår undersøgelsens validitet. Her er der to forbindelser, der må etableres: Mellem Fuglekongen og hans skive og mellem disse og resten af Roskilde. Fra problemfeltet har vi Selskabets og Fangs påstande om disse; men det må overvejes, hvorledes disse kan efterprøves. For langt de fleste skivers vedkommende kan vi ikke spørge Fuglekongerne selv, så dette projekt bygger på det historiske materiale. Her kan en del detaljer regnes for faktuelle, omend historikerne også kommer med deres vurderinger. I analysen er de faktuelle oplysninger prioriteret. Vi kan dog vanskeligt slutte med fuldkommen sikkerhed om Fuglekongernes indre liv og subjektive opfattelser, selvom mange detaljer er klare indikatorer herpå. Her bygger slutningerne på ideen om kombinationen af det indre og ydre fra vores praksisbegreb.

Angående den eksterne validitet og muligheden for at overføre denne viden til andre kontekster har projektet jf. vores indledende bemærkninger om teorien primært sigte på Roskilde. Vi har dog nogle generelle ontologiske begreber og geografiske grundbegreber at arbejde ud fra. Når vi med dem in mente konkluderer om problemformuleringens ‘forbindelser og forhold’, kan disse konklusioner dog bruges som belæg for – eller med bemærkningerne om teorien helst som afsæt for analyse af – lignende forhold og forbindelser i andre kontekster.

Kodeproces og pålidelighed

En vigtig del af kodningen er sikringen af reliabilitet. Første skridt i dette har været anvendelsen af gentagne kodninger for at sikre en ensformig kodning og korrigere eventuelle fejl. Der er blevet anvendt flere sæt af koder over ca. 200 billeder, hvilket naturligvis også omfatter overgangen fra billedsprog til skriftlig betegnere for motiverne, så denne del af processen har været vigtigere og mere krævende end umiddelbart antaget. Kodeprocessen har været åben og er foregået iterativt:

først er motiverne på hver skive brudt ned i skriftlige beskrivelser inden for en række kategorier. Derefter er disse blevet brugt til at opstille de første kodesæt. Dette må ses som analysens første skridt og de første analytiske valg, og som denne har krævet udvidelser eller forandringer af koderne, er disse implementeret ved genkodning (Poulsen, 2019, s. 111-13). med datamængden in mente er forskrifterne for kodning til computerbaseret dokumentanalyse skønnet anvendelige. På baggrund af Kelstrup og Lynggaard (2019, s. 171-72) er koderne som sagt løbende tilpasset efter deres analytiske anvendelighed med en uniform applicerbarhed som minimumskrav. Et andet krav er kodernes gensidige eksklusivitet. Da der er anvendt flere kodesæt, der hver omhandler forskellige former for spor, er dette kun søgt opfyldt inden for hvert enkelt sæt.

Den gensidige eksklusivitet modsiger dog umiddelbart den metateoretiske pointe om ikke-diskrete objekter, hvilket blev et problem angående kodningen af forskellige erhverv. Her kunne en given genstand sagtens betegne flere erhverv. Det blev altså nødvendigt at indføre en 'kontrolvariabel' og informere dette kodesæt af Fuglekongernes biografier, så der kun er kodet for visninger af deres egne erhverv. Denne problematik behandles desuden i analysen.

Som enkeltperson har jeg ikke kunnet uddelegere uafhængige kodninger til andre gruppe-medlemmer (ibid.), hvilket naturligvis er en hæmsko for pålideligheden. Dette er dog søgt opnået ved gentagne kodninger, mens opfyldelsen af kravene om eksklusivitet og uniformitet har givet klare koder. Med klarheden skønnes subjektive udsving at være mindsket, mens kodningens replicérbarhed er sikret. Definitionerne på de enkelte koder er givet i de relevante analyseafsnit, mens kodeskemaerne findes i bilag 1.

Spatialisering og kortlægning

Hvor man måske vil løfte øjenbryn ved et geografiprojekt uden kort, kan kortet dog ikke tages for givet. Når vi med et stedsbegreb har en skelnen mellem det 'objektive' matematiske rum og den subjektive opfattelse af stedet, er kortets geometri ikke nødvendigvis af stor relevans. Kortet må anvendes bevidst og med et formål for øje. Dette formål blev først efter kodningen klart, da en stor del af skivernes motiver netop kan placeres på et kort. Således kan kortet umiddelbart fortælle os, hvilke områder, der er afbildet på skiverne. Herfra kan etableres hotspots, som kan antages at have analytisk relevans. Teoretisk kan vi forstå sådan en kortlægning af motiverne som en brudflade eller et møde mellem det matematiske rum og stedssansen. Yderligere kan sådan en kortlægning også fortælle os, hvilke steder udelades – og vi kan dermed også *via negativa* analysere Fuglekongernes opfattelse af Roskilde.

Der er dog flere forskellige måder at kortlægge de afbildede steder: En mulighed kunne være at markere dem som arealer på kortet, hvilket ville give den mest fyldestgørende beskrivelse. Vekslen mellem panoramiske og nære billeder, blinde vinkler, afvigelser fra realistisk perspektiv og

kunstneriske friheder vil dog vanskeliggøre dette. En anden mulighed kunne være at sætte punkter ved motiverne, f.eks. Domkirken. Hermed tabes dog blikket for, hvorfra motivet ses. Det har vist sig relevant ved en række skiver. I stedet er beskuerens position markeret. Denne er ofte nær motivet, især i selve byrummet, mens den ved de fjernere prospekter kan fortælle om Fuglekongens 'position' uden for byen. Det er naturligvis heller ikke uden usikkerheder, og præcisionen er som regel størst for punkterne i Roskilde by. Det er dog også her, de små afstande er af højeste relevans.

Disse punkter kunne også have været tegnet ind som pile, hvorved synsretningen gives, hvilket som sagt kunne være af relevans. Det er også relevant, hvornår de givne steder er afbildet. Derfor er dette prioriteret ved at tilskrive hvert punkt et årstal, der på kortet gives en farvekode. For at holde kortet så simpelt og læseligt som muligt vises placeringerne dog kun som punkter uden retning.

Kortet kan findes som bilag 2. Rent praktisk kunne jeg ikke få QGIS til at vise pålidelige målestokke, så de er desværre udeladt fra figuren i rapporten.

At arbejde dialektisk

Første skridt i analysen bliver dermed en oversigt over skiverne over tid og sted ud fra tidslinje og kort. Her vil overordnede tendenser blive beskrevet. Når alt materialet herved er anskueliggjort, hvad er så det næste skridt? Hvordan kan vi så nå til slutninger om tendenser, enkelte tilfælde, kontekster og deres sammenspil? Her kan vi tage inspiration fra Simonsens beskrivelse af det københavnske storbyliv: Her søger hun netop at fastholde "strukturens dualitet", den gensidige påvirkning af struktur og subjekt – hvad der ikke er langt fra vores dialektiske udgangspunkt – med tid og rum som vigtige dimensioner. Her anvender hun en biografisk tilgang for at få adgang til de subjektive stedsforhold. Der er præcedens for at gøre det med tekstmateriale, hvor vi foruden skiverne selv har biografier og lokalhistoriske beretninger (Simonsen, 1993, s. 174).

Når dette skridt tages, må vi slippe taget i kodernes brede tendenser. Fra de har vi udledt nogle temaer, men derefter må detaljerne frem. Herfra tages den biografiske tilgang i brug, suppleret af den 'progressive-regressive' tilgang. Dette kan ikke gøres til fulde, da vi for mange af Fuglekongernes vedkommende kun har objektive og overordnede biografiske data. Den progressive-regressive analyses to første trin, beskrivelsen af subjekternes handlinger og den historiske placering af disse, kan ikke gå videre end de etablerede levnedbeskrivelser. En forklaring af aktuelle handlinger vil også være vanskelig, da vi altid er i datid, men vi kan se udfærdigelsen af skiven som den aktuelle begivenhed, der kan forklares ved levnedbeskrivelsen. I de nyere skivebeskrivelser, der er skrevet af Fuglekongerne selv, er denne viden dog tilgængelig. Det sidste trin er dog det slående: Placeringen af subjektet i en bredere historisk kontekst. Her har vi de samlede skiver og deres tendenser samt en historisk baggrundsviden som grundlag. Til sidst drøftes

mere abstrakte temaer som erindring og udvikling for at nå til de strukturelle forhold for skivernes udarbejdelse (ibid. s. 179-180).

Til denne analyse udvælges nogle enkelte skiver ud fra deres eksemplaritet, dvs. som repræsentanter for bredere tendenser, og andre ud fra deres særegenhed. Selvom udvalgte detaljer på denne måde tilgodeses, kan den progressive-regressive dybde langt fra nås. Den sætter dog retningen for vores slutninger. Ofte kan der kun fremstilles mulige bud på Fuglekongernes subjektive perspektiv. Herfra må vurderingen ske med førnævnte dualitet for øje, hvor slutningerne modereres til ikke at overtrumfe eller glemme udgangspunktet i skiverne som udtryk for Fuglekongernes subjektive skildring af Roskilde (ibid. s. 180). Hermed søges to modsatrettede interesser forenet: Den brede beskrivelse af Roskilde som sted og forbindelsen til de helt personlige perspektiver som grundlaget for denne.

Analyse

Her starter vi med de bredere linjer fra kortlægningen og kodningen og går derefter med dem som kontekst videre til den biografiske og dialektiske analyse.

Motivernes rumlige fordeling

Starter vi med et overordnet kort over de sjællandske perspektiver (fig. 1), får vi en forståelse af, hvor langt ud skivernes motiver når. Uden for kortet har vi skiven fra 1920, der viser Christian X's ridt over Kongeåen ved Genforeningen, og skiverne fra 1794, 1806 og 1876, med motiver fra hhv. Norge, Dansk Vestindien og Havana (ROFS, 2024, 1794, 1806 og 1876). Den seneste skive fra 2023 viser målstregen for The Great Wall Marathon ved Den Kinesiske Mur (ROFS, 2024, 2023).

På kortet kan vi se, at de mere fjernere sjællandske motiver primært er mod syd og vest. Den vestligste er sat her efter et nital på en milepæl, hvilket giver to mulige lokationer efter Rømers kort over disse (Rømer, 1697). Den anden er ved Ringsted. Mod nord har vi et par nyere skiver med perspektiv fra området nord for Himmelev, mens vi mod øst har to motiver fra Hedehusene og en skive, der viser Magasin på Kgs. Nytorv. Vi kan også se, at de yderligere motiver mod vest og øst er af ældre dato, mens de nyere skiver er mere koncentreret i og nær Roskilde. Det indikerer ret interessant, at motiverne i nyere tid, dvs. det 20. århundrede og frem, koncentrerer sig mere eksklusivt om Roskilde.

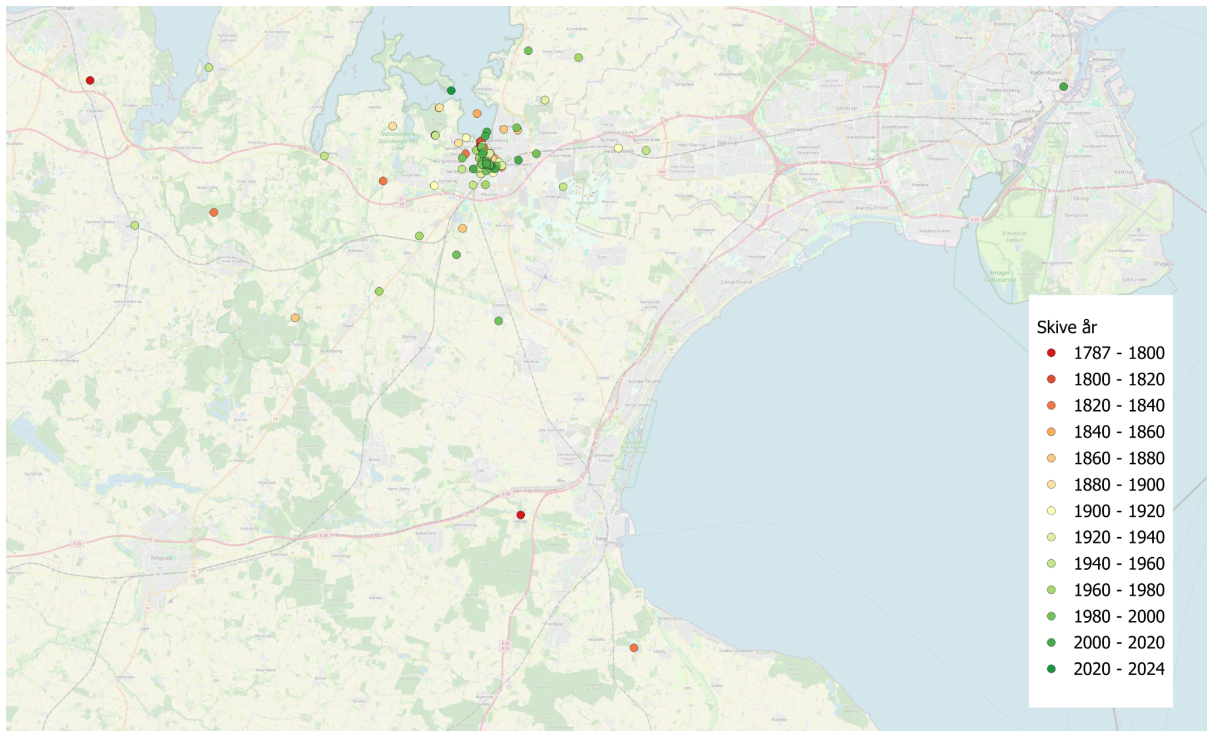

Fig. 1: Kort over Roskilde og omegn med skiverne placeret efter synsvinkel og farvekodet efter årstal.

Ser vi nu mere detaljeret på Roskilde by (fig. 2), kan vi se nogle koncentrationer af de valgte perspektiver. Først har vi havnen (blå), hvor de relaterede skiver med nogle nyere tilføjelser er af ældre dato. I Roskildes midte ser vi en koncentration omkring Stændertorvet og de nærliggende gader med en vægt mod vest. Ret interessant ser vi en række skiver fra Ringstedgade og klemmefabrikken ved Ringstedvej på skiven fra 1950 (ROFS, 2024, 1950), der indikerer, at dette historisk har været en gade med industri. Som kontrast til dette ser vi kun én skive fra industri kvarteret og en anden på Søndre Ringvej, hvor industrien i dag er placeret.

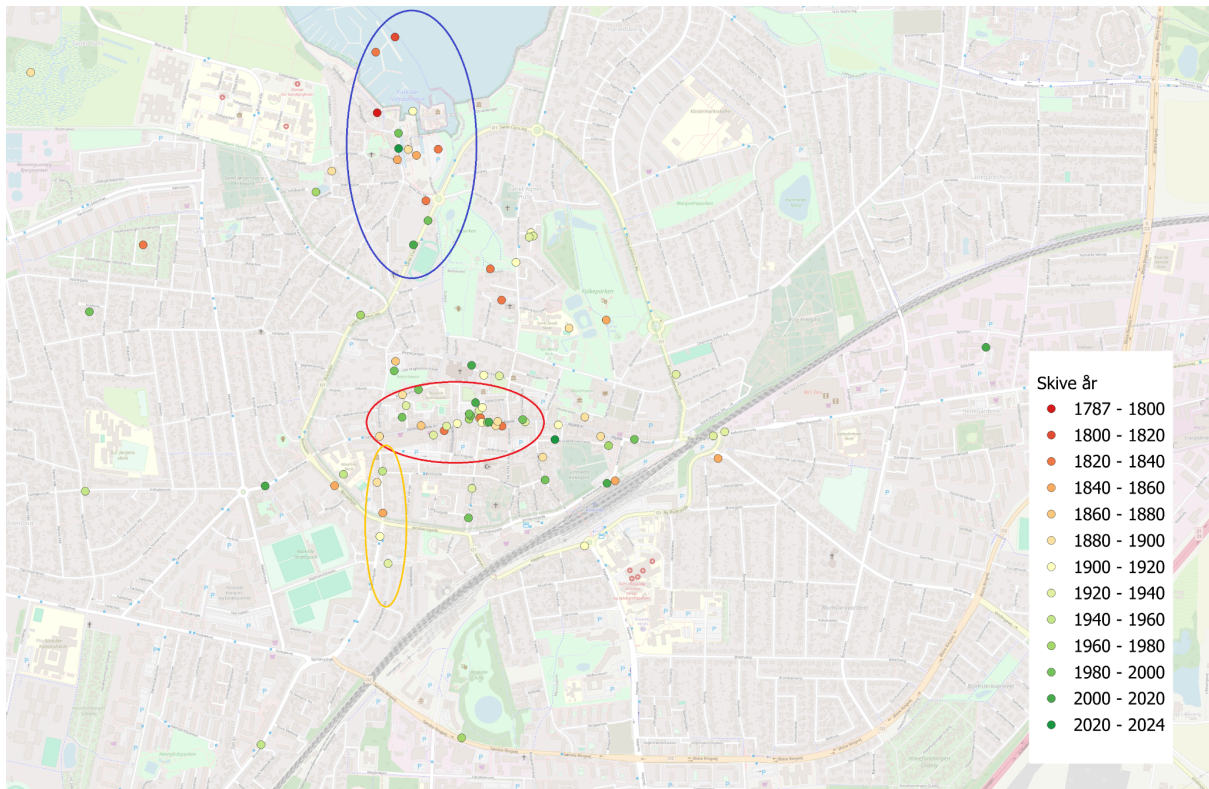

Fig. 2: Kort over Roskilde med skiverne placeret efter synsvinkel og farvekodet efter årstal.

Brede tidslige tendenser

Her har vi to dele at gennemgå. Først kodningen af erhvervs-motiver og derefter kodningen af andre elementer i Roskildes rumlige form.

Erhverv

Fra den åbne kodning blev en række tendenser klare. Disse kan vi se, om vi fremstiller kodeforekomsterne på en tidslinje. Her er først koderne for Fuglekongernes erhverv. For hver af erhvervene er to koder: Én for fremstillingen af erhvervet ved et sted og én for fremstillingen af erhvervet symbolsk. Værktøj, produkter og varer er centrale symboler. Disse kan naturligvis forbindes med praksis, og vil da også forekomme som en del af arbejdsstedet og -situationen, dvs. være en del af den rumlige form. De kan således også ses på de skiver, hvor vi får et blik ind i værkstedet. Her er de kodet som stedmotiver, hvis de indgår som 'naturlige' dele af stedet og som symbolske, hvis de står udenfor. Et godt eksempel herpå er skiven fra 1991, hvor begge håndværkskoder ses med guldsmedeværkstedet og borgmesterkæden lagt herover.

Tekst, der går udover titler, Fuglekongens navn og skydningens dato, er også kodet som symboler. På de første skiver ser vi flere vers, mens vi på de senere ser bl.a. stednavne.

Fig. 3: Skiven 1991.

Dermed får vi fig. 4. Her er der flere ting at bide mærke i: Starter vi med de tre første koder, handel, transport og administration, er de alle tre repræsenteret i de tidlige tider. Transportkoden omfatter i de tidligere tider postbudene, en lokomotivfører og i senere tider typisk vognmænd. I nyere tid dukker finanskode op, der omfatter banker, forsikring og revision. Disse sektorer opnår fra 90'erne samme position på skiverne som handelsfolkene, der er klart den hyppigste af disse fire og har en konsistent brug af både steder og symboler.

Fra tidlig tid har vi også militæret, hvor en række soldater, typisk af høj rang, har vist deres hverv symbolsk. To tilfælde herpå ses i nyere tid. Vi har også en enkelt præst, der viser sit erhverv ved et sagn om Roskilde Fjord (ROFS, 2024, 1843). Mediekoden, der også omfatter trykkerne, ligger sent

og uden den store hyppighed sammen med gæstgiverne, der omfatter restaurations- og hotelbranchen.

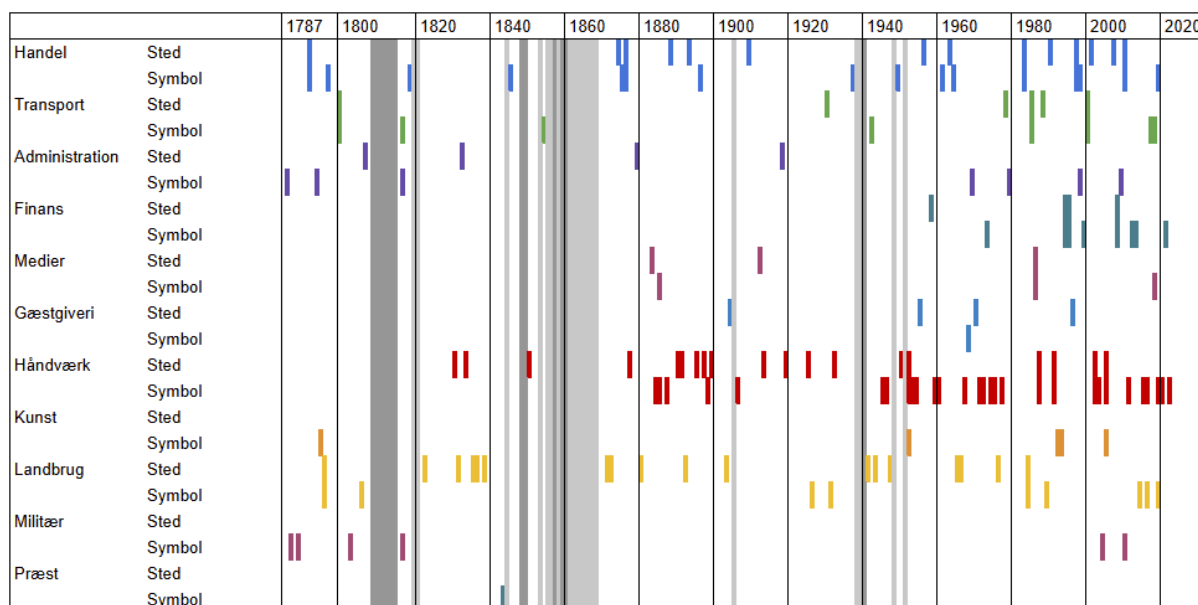

Fig. 4: Forekomster af Fuglekongernes erhverv som steder og symboler på skiverne.

Landbruget er også ret tidligt repræsenteret og stærkt i 1820'erne og 30'erne, hvorefter de kan siges at have samme hyppighed som handelsfolkene.

Håndværkerne kommer relativt sent til orde, men får til gengæld senere gennemslagskraft. Her er stederne det hyppigste motiv fra 1830'erne og indtil efterkrigstiden, hvor de derimod dominerer billedet som den absolut hyppigste kode med symbolske motiver. Hertil kan lægges et par arkitekter, malere og en enkelt musiker, der dog viser sig rent symbolsk.

Det er jo noget af et spredt billede med mange erhverv udover håndværk og landbrug. Lægger vi disse sammen under en kode for tertiære erhverv (Madsen, 2024), der undtagelsesvist også omfatter trykkerne, og samler kunst og håndværk, bliver billedet mere overskueligt (fig. 5):

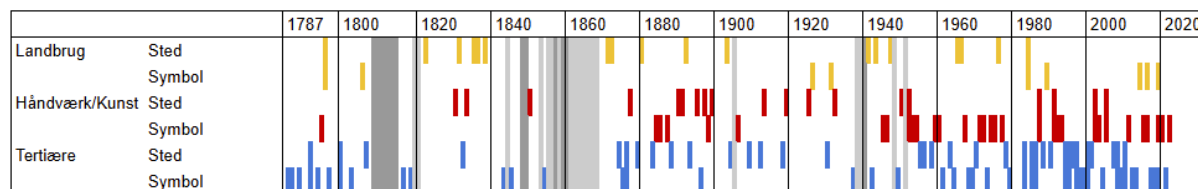

Fig. 5: Forekomster af Fuglekongernes erhverv som steder og symboler på skiverne med tertiære erhverv samlet.

Her bliver den tertiære den største, men den spænder jo definatorisk også bredt – selvom de to andre kategorier overordnet også passer til primær/sekundær/tertiær-modellen (Madsen, 2024). Nu er de tidsmæssige forandringer tydelige. De tertiære erhverv dominerer i de tidlige år, men må i 1800 tallet til en vis grad vige for først landmændene og derefter håndværkerne. Landmændenes repræsentation er ikke så stor som de andre erhverv, men har en større vægtning af stedmotiver. Stederne kommer også til deres ret for de to andre grupper i anden halvdel af 1800-tallet.

En meget tydelig og interessant vending for håndværket og de tertiære erhverv sker i efterkrigstiden og varer frem til i dag. Stedmotiverne ses intenst for de tertiære erhverv, men den symbolske fremstilling dominerer billedet. Denne tendens er langt den stærkeste på hele tidslinjen – og selv på skiverne med stedmotiver ser vi som på fig. 1, at de suppleres med de symbolske repræsentationer.

Til den videre analyse tager vi denne tendens til behandling. Desuden behandles gården som motiv jf. stedmotivets vægtning i landbruget samt håndværkets og de tertiære erhvervs steder.

Steder, vartegn og rumlige former

Det næste sæt koder går ud over erhvervet til andre stedmotiver: Her har vi de to kirker Domkirken og Skt. Jørgensbjerg, Selskabets skydepladser, samt de overordnede rumlige former byen, landet og havet. Som tillæg til analysen er også medtaget Dannebrog og Roskildes byvåben, der står som overordnede symboler for nation og by. De henviser altså til to skalaer inden for vores stedssans. Ret interessant ser vi, at byvåbnet først bliver et gentaget motiv i efterkrigstiden. Selvfølgelig kan det udtrykke Fuglekongernes tilknytning til Roskilde, men vi kan ikke slutte, at dette indikerer en øgelse heraf. Alternativt kunne det forklares af den førnævnte symboltendens.

Her har vi også en kode for pastorale motiver samt en kode for andet vand. Disse er tæt forbundne. Begge koder viser sig i opdigtede landskaber og kunne i sig selv være interessante at undersøge ud fra et begreb om det atopiske. Som opdigtede landskaber tager vi dem dog ikke med i denne Roskilderettede analyse.

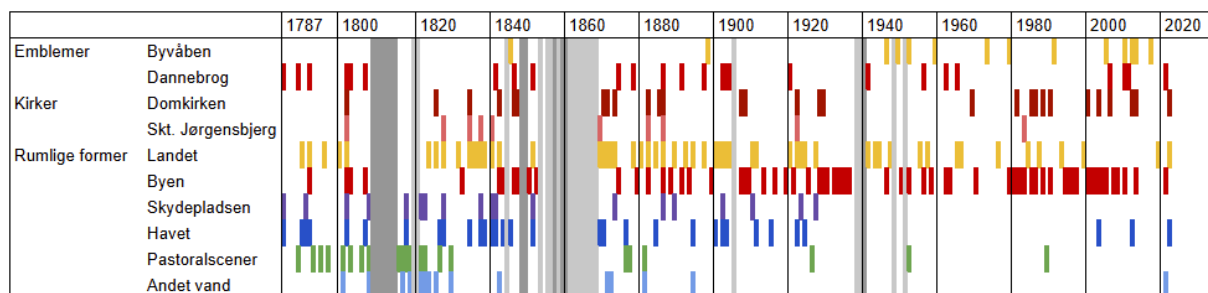

Fig. 6: Forekomster af elementer af den rumlige form på skiverne.

Her er der flere skift af interesse. Domkirken, der ellers er en konstant i Roskildes byrum, varierer en del i sin hyppighed som motiv. Bl.a. i efterkrigstiden er den fraværende. Havet og Skt. Jørgensbjerg har sammenfaldende udviklinger. De har en vis hyppighed som motiv i 1800-tallet, men hyppigheden falder frem mod det næste århundrede. Dette skal dog forstås i forbindelse med skydepladsen, som på en række skiver ses sammen med ét eller begge motiverne. Skydepladsen som motiv følger i øvrigt en lignende udvikling, mens det også skal huskes, at skydningen frem til 1861 foregår ved Børsen, der ligger ved havnen. I 1862 flyttedes den til Boseruppavillonen, som var kommet i Selskabets varetægt (Fang, 1987, s. 33), og i 1900-1909 blev skydningen afholdt på Boserup Strand, altså igen ved havet (ibid. s. 48-50). Her har vi også en enkelt skive fra skydepladsen i 1902. Således ser vi, hvorledes selskabets forhold sætter retningen for skivens motiver.

Med koderne for land- og bymotiver er alle sådanne medtaget – også pastoralscenerne. På nogle få skiver ser vi begge dele. Her opstår en sjov analytisk detalje. Ved kodningen ser vi en del motiver fra omkring Skt. Jørgensbjerg og nogle fra Himmelev. Skal de kodes som land eller by? Tidligere var de Roskildes nærmeste landsbyer, men i dag er de groet sammen til ét byområde. Her er problemet løst ved hjælp af historiske kort, hvor et stedmotiv herfra er kodet som by, hvis det kan placeres inden for Roskildes daværende udstrækning. Således går Skt. Jørgensbjerg og Himmelev fra at være landsby til at være by. Foruden at dette kan vurderes som en fejlkilde, er der også en interessant analytisk pointe heri: Påvirkningen og sammensætningen af to steder behandles i afsnittet om Stændertorvet og Domkirken. Med et forbehold for denne fejlkilde kan vi dog godt tale om et historisk skift mod urbane motiver.

Man kunne også have søgt denne kodning gjort ud fra en subjektiv vurdering af motivet som landligt eller urbant. Med den historiske arkitektur i Roskildes ydre dele vil forskellen ikke være entydig. Derved ville betydningen af stedsansen dog blive en anden fejlkilde.

Her er der altså også en række tendenser at tage fat i: Domkirken må behandles. Havet, havnen, Børsen og Skt. Jørgensbjerg også behandles samlet, hvad spatialiseringen også indikerer. Allerede nu kan vi også begynde at ane, at de geografiske elementer er indbyrdes forbundne.

Fuglekongerne og deres erhverv

Ser vi nærmere på erhvervsmotiverne er der mere at udlede. Vi har allerede benævnt erhvervet som praksis og bemærket, at vi her både arbejder inden for dagligdagens og livsforløbets tidsskalaer. Lad os starte med nogle typiske skiver.

En typisk skive er butiks- og værkstedsskiven. For handelsfolkene er det typisk butikkens facade, der vises. For håndværkernes vedkommende kommer vi flere gange inden for og ser interiøret. Her kan

fuglekongen være vist, men typisk er det hans svende, der ses i arbejde. Fuglekongen som håndværker er typisk mester.

Disse skiver må forstås som udtryk for Fuglekongernes selvforståelse eller identitet. De viser centrale steder i Fuglekongernes hverdag. Udover det må de også ses i lyset af en gennemgående tradition for at afbilde sig selv indirekte. Vi ser det også ved skiver, der ikke viser erhvervet, f.eks. Heerings skive fra 1828, hvor efternavnet vises allegorisk med en sild, og ligeledes på Golds skive fra 1884, hvor både efternavn og guldsmedehåndværk vises med en guldsmed – insektet, forstås. Vi ser også på skiverne fra 1799 og 1803, at Fuglekongen nøjedes med sit navn. Denne tidlige enkelthed viser, at identifikationen har været væsentlig, i disse tilfælde det væsentligste.

Ofte vises butiksfacaden og et lille stykke af gaden. Det er altså langt fra et samlet byrum, den enkelte skiver viser. Her kan man måske indskyde et forbehold mod vores senere fokus på stedernes sammenhæng. Når det kun er ens egen facade, der vises, f.eks. på skiven fra 1899, har vi ikke andet at lokalisere os ud fra end denne. Med vores forståelse af de lokale vartegn kan det dog også tænkes at være nok. Vi ser dog også det modsatte, hvor perspektivet udvides, så vi også får byrummet med. På skiven fra 1925 bliver Fuglekongen altså på en helt anden måde lokaliseret. Og så ser vi dog alligevel også på den anden skive udviklingen i gadebelysningen på Algade.

Fig. 7: T.v. skiven 1899, t.h. skiven 1925.

De symbolske skiver og materialiteten.

Med håndværkerne får vi dog et helt andet indblik i det daglige liv og praksissen. De har facaderne, men på en mængde skiver ser vi også interiøret. Fraværet af handelsfolkernes butiksinteriører er i øvrigt bemærkelsesværdigt.

Her bliver de symbolske visninger af erhvervet også relevant. Her viser ligheder mellem håndværkernes og handelsfolkernes skiver et underliggende dialektisk forhold mellem varen som en materiel genstand og erhvervet som praksis. Her kan vi sammenligne skiven fra 1875, der viser købmandens kolonialvarer og skiven fra 1887, der viser blikkenslagerens finere arbejde. Dette kan vi beskrive som to forskellige forhold til erhvervets genstand: For den ene er det noget, der er fremstillet, for den anden en vare, der er købt og sælges videre. Inden for denne analyse vil vi undlade at ekstrapolere til Marx' pointer herom, og blot bemærke, at de igen vises frem som en måde at identificere sig.

Fig. 8: T.h. skiven 1875, t.v. skiven 1887.

Med håndværkerne kommer vi også ind i en spændende brug af symboler. Her begynder en bevægelse i 1900-tallet mod sammenhængende kompositioner med flere symboler. Dette kan vi se for trykkernes vedkommende. Her har vi to skiver, der viser samme erhverv. Den ene med en interessant kombination af trykkeriet fra to vinkler, hvor både sættekasse og presse vises, og en anden der, som også senere håndværksskiver er nærmest heraldisk med byvåbnet inkluderet – således markeres stedsansen på Roskildeskala – og trykkekunstens symboler, produkter og redskaber.

Fig. 9 T.v. skiven 1883, t.h. skiven 1898

Spørgsmålet om identitet – selvstændige med slægt

Hvordan kan vi så direkte forstå disse billeder som udtryk for identitet? For det første kan vi henvise til en hverdagslig forståelse af forbindelsen mellem beskæftigelse og identitet. Når vi møder fremmede, er “Hvad laver du?” og mere høflige varianter en af de første varianter.

I identitetsspørgsmålene er det også vigtigt at overveje, hvilken type beskæftigelse, fuglekongerne har. I Roskilde by taler vi typisk om håndværksmestre og handelsfolk med egne virksomheder, værksteder og butikker, og på landet om landmænd, der driver deres egne gårde eller forpagter dem fra større jordbesiddelser. I kodningen er skiven med gården, værkstedet eller butikken – og fra erhverv med mindre håndgribelige produkter kontoret – fremgået som et typisk motiv. Ofte er disse ejet af Fuglekongen. Her må vi altså ikke bare overveje erhvervet, men også resten af den erhvervsdrivendes hverdagspraksis. En anden væsentlig del af denne kunne være familielivet: Hos Fuglekongerne ser vi flere slægter, der går igen. Det drejer sig blandt andet om fader og søn Anthon og Christian Waldemar Julius Nielsen, der begge blev fuglekonger og drev bageriet på Algade 6. Desuden har vi slægterne Borch, Brønninge (med Roskildes første fuglekonge Brønning under anden stavemåde), og Kornerup, alle vigtige købmansdynastier, der blev indbyrdes forbundne ved ægteskab. Henrik Brandt, Selskabets hjemmesideredaktør, antager, at disse ægteskaber også har været begrundet af forretningerne (Brandt, 2010). Hertil har vi en anden stærk indikator for erhvervets betydning for de selvstændigt erhvervsdrivende: At drive erhverv krævede borgerbrev, og opnåelsen af dette var noget at fejre. I 1907 er Selskabet med til at fejre købmand J. P. Rasmussens 50 års borgerjubilæum (Fang, 1987, s. 48). Jeg vil skønne, at en lignende værdsættelse af mestertitlen gør sig gældende for håndværkerne. Med begge eksempler ser vi altså, at praksis både i hverdagsperspektiv og over det samlede livsforløb hænger sammen – og for de store slægter fortsætter i flere generationer.

Man kan spørge, om denne forbindelse mellem erhverv, identitet og byrum svækkes i nyere tid. En tendens i denne retning kunne være de lokale butikkers forsvinden fra købstadens byrum. Ret emblematiske drives der stadig bagerforretning på Algade 6 – men nu er det Lagkagehuset, der lejer sig ind i lokalerne (OIS.DK, u.d., BFE 261665). Flere af Fuglekongerne var medstiftere af Roskilde Sparekasse i 1832. Denne findes ikke længere, og Roskilde Bank, en anden lokal virksomhed, gik i 2008 konkurs. Vi ser dog omvendt, at visningen af erhvervet på skiverne ikke er aftaget: Efterkrigstidens tendens for især de symbolske repræsentationer heraf er fortsat ind i det 21. århundrede.

Nyere tendenser: Fritiden og den nye form

Vi ser dog også uden for de rent lokale virksomheder en vis opretholdelse af denne forbindelse i nyere tid: På skiven fra 2007 har vi Farvehuset, der stadig er ejet af fuglekongen Preben Rasmussen (Farvehuset, u.d.), mens en nu international bank, Nordea, på skiven fra 2008 bliver gjort lokal med butiksfacaden fra Algade 4. Fuglekongen har gennemlevet denne overgang fra lokal til international bank (ROFS, 2024, 2008) – men filialen ligger i dag stadig på Algade, nu bag nr. 15's imponante pilastre. På skiverne fra 2014 og 2016 ses det lokale bånd til fuglekongernes gårde ved gårdnavnene, mens en svane på skiven fra 2019 viser ejerskabet over den bygning, Svane Apotek lejede sig ind i, og et logo på skiven fra 2022 betegner en virksomhed, der har til huse på Ledreborg.

Som de to skiver fra 00'erne viser, er traditionen for at afbilde sin bygning ikke endegyldigt døet ud. Ikke desto mindre er der i de sidste to årtier et brud med visningen af erhvervets steder, der ellers i de to forudgående årtier stod stærkt. Dette må ses op mod to andre tendenser: Først tendensen til at vise andet end Fuglekongens erhverv. Det er typisk fritidsinteresser og foreningsliv, der kommer frem. Derudover er der også en tendens mod de symbolske referencer – også til erhvervslivet. Disse holder ved, og i nyere tid er logoerne kommet til. De førnævnte gårdnavnene giver eksplicite tekstuelle referencer til erhvervets steder, hvad der ellers ikke er en tendens for. Det kan således sammen med logoerne ses som et nybrud og en ny måde at vise stedlig tilknytning. Dette skal også ses sammen med en tendens til at samle flere motiver på en enkelt skive og således vise flere aspekter af Fuglekongens liv – af og til med kreative kombinationer: I '99 ser vi kombinationen af golfkuglen og logoet for Dahlberg Assurance, altså arbejde og fritid, mens brønden fungerer som en allegori over hjembyen Baldersbrønde i et landskab, der uden videre kendetegn giver en moderne genkaldelse af pastoralmalerierne på de tidlige skiver. Brønden må vi hæfte os ved: Her giver stednavnet mulighed for at skabe et forestillet rum. Kan sådan et rum få virkelig form? Muligheden drøftes angående stationen, men her kan det indskydes, at maleren L.A. Ring rent faktisk byggede sådan en 'Baldersbrønd', da han boede i byen (Wivel, 2023, s. 200).

Fig. 10: T.v. skiven 1999, t.h. skiven 2012

Et andet sammensat motiv får vi på skiven fra 2012. Her er det Fuglekongens engagement i Roskilde Garden, der kommer forrest med hue, chakot og medaljer. Bagved ser vi Roskilde med Domkirken fra roerens perspektiv. Havet og havnen er på en del skiver, som vi skal behandle herunder, men her og med skiven fra 2003 kommer perspektivet ud på fjorden med fritidssejladsen. Firmalogoet for Dansk Revision (den orange 'vimpel') og roklubbens malteserkors er også med.

Geografisk kan det umiddelbart virke mindre interessant, at de stedlige motiver må vige for andre tendenser. Det må dog huskes, at vi med vores stedsbegreb også kan rumme denne slags motiver. Nok viger det direkte billede af stedet, men vi får til gengæld en lang række spor vist – og en anden side af Roskilde træder mere eksplicit frem. Det bliver tydeligt, at det ikke bare er en by med fysiske personer, men også juridiske. Foreninger og firmaer træder frem med logoer. Disse kombineres med steder og symboler – som på skiven med Nordeas facade og logoerne for dens forgængere og på skiven fra 2022 med byttet som symbol på jagten som fritidsinteresse.

Fig. 11: Skiven 2018, t.h. skiven 2008

Domkirken og Stændertorvet

Domkirken som motiv udmærker sig ved sin relative uforanderlighed. I sig selv er den et godt eksempel på stedet som palimpsest, hvor tidernes udvikling kan spores gennem en række tilføjelser, hvor kapellerne i forskellige stilarter flankerer det gotiske skib. På skiverne er de nyeste forandringer dog ikke med. Inden for skivernes tid ser vi tre kapeller: Dels Frederik V's Kapel ud mod Fondens bro og Stændertorvet, der begyndes i 1772 og står færdigt 1825, Christian IV's Kapel fra 1924 og Frederik IV's Begravelsesplads fra 1985 (Nielsen & Grinder-Hansen, 2024).

Typisk ses kirken på 1800-tallets skiver fra nord og i baggrunden, hvorfor Frederik V's kapel ikke træder skarpt frem. Det kan anes på skiverne fra 1842 og 1846, da kirken her ses fra hhv. nordøst og øst – men er gemt bag en busk i 1886, hvor der med det valgte blik op ad Bondetinget var rig mulighed for at vise det. Her skal et par forhold nævnes: Først og fremmest, at bygmesteren C.F. Hansens nyklassicisme, der var overtaget fra lærermesteren og kapellets arkitekt C.F. Hardsorff (Lund, 2011) først vandt anerkendelse efter århundredeskiftet (Thygesen, 2024), hvorfor kapellet ikke nødvendigvis har været noget, man stolt viste frem. Dernæst at de tidlige skildringer af Domkirken, dvs. frem til samme århundredeskifte, enten har den i baggrunden eller, såfremt den indtager en mere fremtrædende plads, så dog stadig som en mindre del af skiven. Går vi videre til de senere kapeller, er de helt fraværende fra skiverne, også i 1981, hvor endnu et træ skygger – denne gang for Christian IX's Kapel. Andre motiver end kapellerne, såsom Margrethespirets brand, er også fraværende. Med en vis reference til især de mere symbolske gengivelser af Domkirken, f.eks. på Radio Roskildes logo på skiven 1986, kan det konkluderes, at den mest viste tilføjelse er de ikoniske spir fra 1635.

Fig. 12: T.v. skiven 1842. T.h. skiven 1886 med Domkirken nederst t.h. Bemærk buskens foran kapellet.

Vi kan altså her konkludere en del om Domkirkens rolle: Den står som et vartegn, der ved selv de fjerneste panoramaer af byen gør den genkendelig. I denne funktion er den fast i sin form, og det er først ved nærmere eftersyn, at kapellerne som mere foranderlige elementer bliver tydelige. Ser vi til gengæld til tidslinjen, bliver det tydeligt, at der er forskel på fastheden i by og billede. Forventeligt nok er Domkirken et hyppigt motiv, især i nyere tid, men i et halvt århundrede fra 1930-1980 er den fraværende. Det er vel at mærke i denne periode, i 1968, at Margrethespiret bryder i brand, og fastheden altså kan siges at være truet (Nielsen & Grønder-Hansen, 2024). Med dette hul in mente kan det altså ikke tages for givet, at brugen af Domkirken er selvfølgelig i Roskildebilledet.

Der er flere mulige forklaringer på dette hul. En måske lidt søgt kan være en aversion mod for stærke nationale eller nationalromantiske symboler i efterkrigstiden. Er dét på spil, må man først og fremmest antage Domkirken for sådan et symbol. Dernæst må det tænkes, om også andre motiver indtager samme rolle. Et oplagt er Dannebrog. Forekomsten af Dannebrog er dog ikke fraværende i denne periode – tværtimod er den relativt jævn. Dannebrog forekommer endda centralt på skiven fra 1941, der vel at mærke først er malet 1945 og med ordene “Ej Tysken jeg Husly vil byde/Derfor af Skoven jeg Ønsked den ryddet” fortæller historien om Boseruppavillonens nedrivning, som skulle være sket for ikke at lade Selskabets lokaler falde i tyske hænder.

Fig. 13: T.v. skiven 1941 (først malet 1945) med Boseruppavillonen. T.h. skiven 1986 med Radio Roskildes logo.

Det er straks mere oplagt at se, hvad der træder i stedet for. I samme periode ser vi skiverne, der viser Fuglekongernes erhverv især ved symboler. I denne tendens er 1986-skiven i øvrigt et fint eksempel på kombinationen af stedlig og symbolsk fremstilling.

Fra Rådhuset til Stændertorv

Et andet vigtigt motiv er handelslivet. For en stor del af skivernes vedkommende vises det i form af Fuglekongernes egne erhverv. Vi ser dog også, at billederne bevæger sig videre end dette og giver en mere panoramisk skildring af det omkringliggende byrum. Her er fire steder tydelige: Mest direkte forbundet til handelen står Stændertorvet og den tilstødende Algade. Mange af skivernes bygningsfacader og interiører er herfra. Relateret til handelen står infrastrukturen; her ser vi flere skiver af Røde Port, hvor jernbanen krydser Københavnsvej, mens også havnen vises.

Fig. 14: Skiven 1832.

For Stændertorvet/Algades vedkommende kan vi tage et mytologisk udgangspunkt i de tidlige skivers mere allegoriske form. Her er Hermes/Merkur med sin hjelm og caduceus et tilbagevendende motiv. Han bruges umiddelbart passende til at symbolisere handelen. Læser vi dog mere i det merkuriale, der også betegner hastighed og foranderlighed, er tonen sat til det, vi ser på Stændertorvet.

I den rumlige form er forandringen tydelig. Her bliver de historiske forandringer i stændernes indbyrdes forhold også tydelige: Fra opførelsen af Skt. Laurentius og dennes kirkegård skæres først en trekantet plads ud af byrummet, der så blev et torv ved den reformatoriske nedrivning af kirken i 1537. Her blev alter erstattet med kag, en søjle brugt ved piskestraf; kirken måtte vige for øvrigheden (Fang, 1968, s. 8-9). I 1735 blev et nyt rådhus bygget på torvet, hvorved denne position

blev cementeret. Vi ser dog også, at rådhuset på mikroplan veksler mellem at huse borgere og øvrighed: I 1833 flytter den nyetablerede sparekasse ind, mens øvrigheden udvider med en etage arrester i 1839 – og med det nye arresthus i 1878 får også håndværkerne med Roskilde Tegneskole plads (ibid. s. 12-14).

Torvets næste udvidelse var også foranlediget af øvrigheden: Da Palæet i 1733 blev opført til kongens brug, måtte en standsmæssig tilkørsel etableres: Denne fik navnet Nygade og blev i 1835 udvidet til Nytorv, det nuværende torvs østlige del (ibid. s. 9-10). På skiverne ser vi flere nedslag i Stændertorvets historie: Vi ser det første rådhus på Torvet og den senere tilbygning af en etage. Her ser vi også torvelivet. Der er handlende. På en senere skive, hvor Fuglekongen er bankmand, træder dette motiv endnu klarere frem. Hvor de andre torveskiver giver fulde prospekter af hele torvet, træder arkitekturen her i baggrunden - det centrale motiv bliver transaktionen, kontanternes passage mellem hænder.

Fig. 15: Skiven 1995

Udvidelsen af Stændertorvet

Den største forandring af torvets form kommer dog i 1907, hvor det udvides til sit nuværende omfang. Her er to følgende skiver relevante: Den første viser torvet som det var. Det kan læses som et eksplicit valg af et motiv, der er ved at forsvinde. Således får skiverne en bevarende funktion - her ihukommens netop den historiske værdi, Lotte Fang tillægger dem. I denne henseende er det også værd at nævne, at den første af rådhuskiverne er det eneste bevarede billede af bygningen - altså et udmærket tegn på skivernes betydning for sammenhængen mellem Roskildes byrum og billeder.

Vender vi tilbage til Domkirken, bliver betydningen af denne torveudvidelse og nedrivningen af en hel karré huse tydelig. Domkirken træder frem på en hel anden måde. I tiden efter får vi flere skiver, hvor Domkirken ses fra torvet. Hermed træder også Frederik V's kapel, som vi tidligere kunne bemærke fraværet af, frem. Hele Domkirken går fra at være et motiv i baggrunden til at stå imponent på en større del af skivernes billedflade.

Fig. 16: T.v. skiven 1907 med Rådhuset t.v. og Nytorv t.h. for de snart nedrevne huse. T.h. skiven 1908. Det førnævnte Frederik V's kapel med kuplen.

Det er der en vigtig analytisk pointe i: For det første bliver samspillet mellem Domkirken og Stændertorvet som steder tydelig. Det er i kraft af forandringen af torvet - eller måske endda etableringen af et torv væsensforskelligt fra Rådhuset - at Domkirken kan ses på en ny måde. Denne effekt må netop ses som dialektisk og torettet: Det nye blik på Domkirken bliver også en del af Stændertorvet som sted. Denne forandring ser vi så afspejlet i det nye perspektiv på Domkirken, der er betinget af byrummets forandring - både med konserveringen af det gamle, men også med omfavnelsen af det nye. Disse to skiver viser to forskellige æstetiske idealer for byrummet omkring kirken som vartegn: Maksimeringen af udsynet, så arkitekturen er blotlagt, og tilsløringen af det, så

det kun træder fuldt frem i det specifikke og nære byrum. Her er det en interessant detalje, at en sådan tilsløring sker ved "borgerhuse" og efter tysk forbillede (Dagbladet, 20. maj 1972). Der var bred enighed om torveudvidelsen (ibid.), men det kan tænkes, at Mess, fuglekongen bag 1907-skiven, har haft en lignende sympati – omend husene træder frem som det primære på hans skive og også kan være ønsket bevaret i deres egen ret. Her må bemærkes, at en sådan tilsløring netop på samme måde som udvidelsen vil skabe byrummet ved et dialektisk forhold mellem kirke- og borgerarkitektur – hvor også tyske byer som forbillede kan påvirke processen.

Roskilde havn – forbindelser ud af byen.

Når vi behandler det dialektiske i byrummet, kommer vi ikke uden om, at steder er forbundet med andre steder. I denne henseende må vi gøre en lille ekskurs fra havnen. Vi har ovenfor demonstreret sådan en forbindelse inden for Roskilde, men vi ser den også ud til en større sammenhæng. Naturligvis omfatter Selskabet også omegnen, hvilket vi ser på motiver fra Ågerup i nord til Havdrup i syd, Tølløse i vest og Baldersbrønde i øst. Der er dog også forbindelser længere ud. En af de vigtige er jernbanen: Forbindelsen til København blev indviet i 1847, hvilket vises allerede på skiven fra 1846. Her ser vi dog i de følgende år en udvikling. Senere bliver en brolagt vej under Røde Port, jernbanebroen over Københavnsvej, vist, og udviklingen bliver tydelig på skiven fra 1922 med lyntoget foroven og den tids ræsere under.

Dette må klart ses i et praksisperspektiv: Ikke bare er dens objekter tydelige, men de forbindes med en forestilling om fart. Det præger forbindelsen ud af byen: Med jernbanen er København 'tættere på', rejsetiden er kortere. Ser vi derimod til en senere skive, hvor Fuglekongen er kørelærer, er trafikken en anden: Her er vi i Roskilde by, og tempoet er straks lavere. Her ligner bilen ikke et projektil, og de viste trafiktavler regulerer færdslen. Der er altså forskel på fartens fantasi og kørelærerens varsomhed. Som detalje i denne sammenhæng kan nævnes, at man til køretimer i nutidens Roskilde repeterer turen under Røde Port, hvor et kryds på hver side kræver elevens opmærksomhed.

Fig. 17: T.v. skiven 1846 med indvielsen af jernbanen, t.h. skiven 1936 med Røde Port

Vigtigheden af de ydre forbindelser ses også tilbage på havnen med skiven fra 1834. Her ser vi skibene lægge til og rammen prydet med teksten “Roeskilde Fjords første beseilings aar. Gid handel og søfart florere.” Her henvises til opmudringen af Fjorden, hvilket lettede indsejlingen. Her ser vi i øvrigt effekten af fortidens spor: Vikingerne havde ved Skuldelev spærret en anden sejlrende end den nu opmudrede og altså med overlæg skabt de sejlforhold, man i 1800-tallet led under (Fang, 1987, s. 21). Vikingernes blokade, Skuldelevskibene, blev senere gravet op og er i dag mere nyttige som turistattraktion på Vikingskibsmuseet. På den måde kan vi altså tale om, at vikingernes praksis og materielle kultur først fik negative konsekvenser og i nyere tid er blevet et aktiv, der har medført museet og museumsøen som en bemærkelsesværdig del af havnen (Damgård Sørensen, 2024). Her kan man i øvrigt se vikingepraktis ihukommet med bådebygning og vikingeskibe, der af og til bruges til sejlads.

Forestillingen om den hurtige forbindelse har dog også uforudsete konsekvenser for fugleskydningen. Man får i tiden efter jernbanen flere københavnske skydebrødre, der som så mange andre københavnere søger rekreation i Roskilde. Dette medfører også et brud med de malede skiver. En anden teknologi, fotografiet, kommer til på bekostning af de malede skiver. Dog får vi nogle malede skiver med forbindelse til København. En roskildenser arbejder i Magasin du Nord og vælger denne bygning som sit motiv. Og så har vi en københavnsk fuglekonge i 1852, der vælger at vise sin tur tilbage til København efter endt skydning: Med en overlegen mine og kongebåndet på brystet forcerer han stationstrappen, mens en dreng håndterer den tunge bagage. Her må jeg ty til mit umiddelbare indtryk: Hvilken frækhed! Dette billede vækker års ressentiment mod den by, der siden reformationen har overhalet Roskilde. Denne skive var dog det eneste billede man havde af den originale maling bag stationens søjler, så det blev relevant ved tilbageførslen hertil (ROFS, 2024, 1852). Her ser vi altså ret unikt, at repræsentationen får direkte betydning for byens rumlige form.

Fig. 17: Skiven 1852 med den sejrige københavner på vej hjem.

Roskilde set udefra – to gadekær, en blomstermark og en ged.

Vi har en del skiver malet med blik mod Roskilde – og med Domkirken som vartegn – primært nordfra. Her må en række forhold overvejes og medtages. Dels må vi skelne og differentere mellem skiverne baseret på afstand – og overveje, hvordan denne rumlige differentering viser sig i skala.

Forholdet mellem skala og afstand viser sig fra en interessant side, når vi ser på to gårdbilleder, der følger lige efter hinanden, på skiverne fra 1871 og 1872. Motiverne ligner hinanden meget: På begge skiver ser vi hhv. Himmelevs og Darups gadekær med Fuglekongens gård bagved. På den ene har vi dog Domkirken i det fjerne. Her bliver forbindelsen mellem vartegn og skala tydelig: Vi har det fjerne vartegn, Domkirken, der placerer os inden for byens eller byen og omegnens skala. Dertil har vi gadekæret som et af de vartegn, der kun ses lokalt og placerer os mere nøjagtigt i landsbyens skala.

Her kan vi overveje, at de kun lokalt synlige vartegn kræver en stedsanselig forbindelse for at være relevante; gadekæret er rigtigt nok et typisk træk i landsbyers rumlige form, men at genkende et partikulært gadekær kræver lokalkendskab.

Fig. 18: Skiven 1871 fra Himmelev. Bemærk, at der også er praksis i gadekæret.

Hvilken skala og hvilket sted er så væsentligst? Her kan vi kun gætte, om Fuglekongen overhovedet prioriterer sådan og så sammenligne med den anden skive. Her er Domkirken fraværende, og vi kan altså med en genkaldelse fra tidligere slutte, at Domkirken heller ikke for billeder på denne skala er et nødvendigt vartegn. Vi har også andre billeder af gårde, både før og efter, men at de to gadekær males lige efter hinanden, styrker betydningen af fraværet. Her kan vi også overveje, om rummet og den rumlige form ekskluderer muligheden for at inkludere Domkirken: Himmelev ligger på en

bakke med udsigt til Roskilde over en dal ud mod fjorden med 2,75 km. til Domkirken. Darup ligger marginalt højere – men på relativt fladt land og med 3,85 km. til Domkirken.

Syntesen mellem de to skalaer ser vi igen på skiven fra 1922: Her er vi igen tilbage til et panoramisk billede, hvor Domkirken og havnen ses. De ses dog som på skiven fra 1871 nordfra. Denne gang er vi rykket et skridt længere væk og er 4,75 km. fra Domkirken. Her må vi spørge, hvad det primære motiv er: Vi har andre panoramiske skiver, hvor vi også ser markerne foran byen, men denne udmærker sig ved blomsterne nederst i billedet. Med dem er vi som beskuerer klart positioneret. Lokalt er Fuglekongens tidligere ejendom Nævlingegård (ROFS, u.d., 1922). Er motivet altså Roskilde, hvor Fuglekongen 'nu' boede (ibid.), eller snarere udsigten fra det gamle hjem og arbejdssted? Det er vigtigt her at pointere, hvordan den rumlige form, muligheden for at se Domkirken herfra, en stedssans forbundet med en forgangen praksis som landmand her er i sammenspil med billedets komposition: Der bruges det kunstneriske greb *repoussoir*, 'støden tilbage', hvor dybde og afstand skabes ved difference mellem for- og baggrund. Herved ser vi mødet mellem de to skalaer på en måde, der går videre end billederne af butikkerne i Algade.

Fig. 19: Skiven 1922 fra Nævlingegård nord for Roskilde.

Konklusion

Vi ser med repræsentationerne af fuglekongernes erhverv, at dette er tæt forbundet med identitet og bruges til identifikation. Det sker både med repræsentationen af arbejdsstedet, der ofte er Fuglekongens ejendom, hvilket samtidig forbinder Fuglekongen til byen. Hermed får vi også en repræsentation af byen med udgangspunkt i hverdagspraksis. Ved at vise erhvervet med symboler får vi et andet blik på Fuglekongens praksis og stedsans, der bliver tæt forbundne med de materielle objekter – dette supplerer stedsrepræsentationerne med repræsentationer af bylivets mindre detaljer. Erhvervet må ses som en vigtig del af Fuglekongernes praksis og stedssans. Senere repræsentationer af sejlads som fritidsinteresse giver nye perspektiver på Roskilde set fra Fjorden.

Vi ser med Roskilde Domkirke som eksempel, at der er en tæt forbindelse mellem denne og Stændertorvet. Gennem ændringer af torvets rumlige form inddrages denne i Stændertorvet. Disse to steder kan altså ikke ses som diskrete størrelser. På større byplan kan vi i denne case heller ikke se ruralt/urbant som helt diskrete størrelser. Her kommer byens vækst til at virke ind på tidligere landsbyer og gøre dem til en del af bybilledet. Vi kan også se, at man fra landsbyen kan orientere sig mod Roskilde og inkluderer denne i repræsentationen af hjemmet med Domkirken som vartegn, hvorved to forskellige skalaer mødes.

Foruden hverdagspraksis i erhvervets repræsentationer ser vi også betydningen af begivenheder i Fuglekongens livsforløb. En række skiver repræsenterer også større historiske udviklinger, såvel lokalt som på større skala. Med hensyn til transport og etableringen af Stændertorvet er disse tæt forbundne til praksis' ydre dele og den rumlige form.

Vi ser samtidig, at vi ikke kan tage Domkirken givet som selvfølgelig motiv. Samlet set ser vi af kodningen, at motiverne placerer sig i historiske perioder og sjældent er konstante. Dette kan ses som udskiftningen af nogle motiver og billedtyper med andre og som en forandring af Fuglekongernes stedsans og praksis. Med spatialiseringen af skiverne kan vi også se, at de tidligere skivers tendens mod fjerne motiver viger for en koncentration omkring Roskilde og den nærmeste omegn med to undtagelser i København og Kina.

Tak

En stor tak skal lyde til Roskilde og Omegns Fugleskydningselskab og deres hjemmesidereaktion for deres store arbejde og righoldige arkiver, der har dannet grundlaget for projektet. Ligeledes skal der lyde en stor tak for tilladelse til at gengive skiverne her i rapporten.

I særdeleshed skal der lyde en stor tak til Henrik Lundgren Brandt for hans imødekommenhed og initiativet til det store arbejde med hjemmesiden og videreførelse af skivernes historie. Jeg har ikke haft god lejlighed til at behandle hans skive, der fortæller en imponerende historie om *“Mr. Great Wall’s”* mange maratonløb på Den Kinesiske Mur. På skiven ser vi håndværk og billedkunst forenet i ét, mens han krydser målstregen. Jeg troede nu først, at det var Kong Frederik. Skal jeg sige noget om den rumlige form, er den realistisk nok – og alligevel lettere drømmeagtig, som hos de Chirico eller Dalí. En god skive.

Litteratur

Anderson, J. (2009). *Understanding human geography: Places and traces* (1. udg.). Taylor and Francis.

Brandt, H. L. (2010). En familie af fuglekonger. *Jul i Roskilde*, 84.

<https://www.roskildefugleskydning.dk/index.php/tables/index/artikler/show/567>

Christensen, C. (1937). *Roskilde og Omegns Fugleskydningselskab: 1789 – 28. august – 1937*. Erh. Flensborgs Forlag.

<https://www.roskildefugleskydning.dk/image/150%20aars%20jubilaemsskrift.pdf>

Creswell, T. (2020). Place. I A. Kobayashi (red.), *International encyclopedia of human geography* (2. udg., s. 117-124). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10997-7>

Dagbladet (1972, 20. maj). *Den elskelige Tandlæge*.

<https://www.roskildefugleskydning.dk/index.php/tables/index/artikler/show/420>

Dagbladet (2024, 17. maj). *Glad for aftægt på familiegården*. Hentet 16. december 2024 fra

<https://www.sn.dk/art2558179/danmark/glad-for-aftaegt-paa-familiegaarden/>

Damgård-Sørensen, T. (2024, 2. oktober). Vikingskibsmuseet i Roskilde. I *Lex* på lex.dk. Hentet 17. december 2024 fra https://lex.dk/Vikingskibsmuseet_i_Roskilde

Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis: The critical study of language* (2. udg.). Routledge.

Fang, A. (1968). *Torvet i Roskilde*. Sparekassen for Roskilde By og Omegn.

<https://roskildesudvikling2.dk/onewebmedia/St%C3%A6ndertorvet%20A%20Fang.pdf>

Fang, L. (1987). *Skydebrødre Gennem 200 År*. Rosenaa's Forlag.

<https://www.roskildefugleskydning.dk/image/200%20aars%20jubilaemsskrift.pdf>

Farvehuset (2024). *Om Farvehuset*. Farvehuset.dk. Hentet 12. december fra

<https://farvehuset.dk/om-os/>

Kelstrup, J. D., & Lynggaard, K. (2019). Computerbaseret dokumentanalyse. I C. J. Kristensen & M. A. Hussain (red.), *Metoder i samfundsvidenskaberne* (2. udg., s. 161-175). Samfundslitteratur.

Lund, H. (2011, 17. juli) C.F. Hansen - arkitekt. i *Dansk Biografisk Leksikon* på lex.dk. Hentet 4. december 2024 fra [https://biografiskleksikon.lex.dk/C.F. Hansen - arkitekt](https://biografiskleksikon.lex.dk/C.F._Hansen_-_arkitekt)

Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press.

Madsen, B. (2015, 17. juni). Tertiære erhverv. I *Lex* på lex.dk. Hentet 17. december 2024 fra https://lex.dk/terti%C3%A6re_erhverv

Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. University of Minnesota Press.

Møller, A. K., Gudbjerg, S., Thomsen, A. H., Horskjær, E., & Olsen, G. E. B. (2023). *Hvornår kan du holde fri?: En socialvidenskabelig analyse af accelerationsamfundet og det frie rum*. Roskilde Universitet.

https://rucforsk.ruc.dk/ws/files/95858908/Fagmodulprojekt_1_Hvornar_kan_du_holde_fri.pdf

Nielsen, T. F., & Grinder-Hansen, P. (2024, 24. oktober). Roskilde Domkirke. I *Lex* på lex.dk. Hentet 4. december 2024 fra https://lex.dk/Roskilde_Domkirke

OIS.dk (u.d.). *Ejerlejlighed - BFE 261665*. Den Offentlige Informationsserver. Hentet 12. december fra <https://nyt.ois.dk/search/261665/ejl>

Poulsen, B. (2019). Semistrukturerede interviews. I C. J. Kristensen & M. A. Hussain, *Metoder i Samfundsvidenskaberne* (2. udg., s. 97-116). Samfundslitteratur.

Roskilde og Omegns Fugleskydningsselskab (2024). *Fuglekonger og sket i selskabet i året*. <https://www.roskildefugleskydning.dk/index.php/fuglekonger/index/>

Rømer, O. N. (1697). *Alle store Vejjes Maaling oc Afdeeling udi Seland. Iylland oc Fyen Slesvig Holsten og Stormarn*. <http://www5.kb.dk/maps/kortsa/2012/jul/kortatlas/object69440/da>

Simonsen, K. (1993). *Byteori og hverdagspraksis*. Akademisk forlag.

Simonsen, K. (2005). *Byens mange ansigter: Konstruktionen af byen i praksis og fortælling*. Roskilde Universitetsforlag.

Simonsen, P. (2016, 1. september). *Imerco overtager Inspiration*. Finans. Hentet 16. december fra <https://finans.dk/erhverv/ECE8967198/imerco-overtager-inspiration/>

Thygesen, A. L. (2024, 3. oktober). *C.F. Hansen* i Lex på lex.dk. Hentet 4. december 2024 fra [https://lex.dk/C.F. Hansen](https://lex.dk/C.F._Hansen)

Tønnesen, A. (1994). Heraldik på skydeskiver. *Heraldisk Tidsskrift*, 70.

Wivel, H. (2020). *Det glasklare hjerte: En biografi om L.A. Ring*. Strandberg.

Zieleniec, A. (2018). Lefebvres politics of space: Planning the urban as oeuvre. *Urban planning* 3(3). 5-15. <https://doi.org/10.17645/up.v3i3.1343>